

חבל נחלתו

סימן לה

האם קרקע בארץ ישראל היא תנאי לוידוי מעשרות

שאלה

האם בעלות על קרקע בארץ ישראל היא תנאי לוידוי מעשרות?

תשובה

א. המשנה במסכת פאה (פ"ג מ"ו) מונה: "ר"ע אומר קרקע כל שהוא חייבת בפאה ובבכורים ולכתוב עליו פרוזבול ולקנות עמו נכסים שאין להם אחריות בכסף ובשטר ובחזקה".

המשנה כפי שהיא לפנינו אינה מזכירה וידוי מעשרות.

אולם בתשובות הגאונים (הרכבי סי' רעט) נזכר במפורש וידוי מעשרות: "ותניא ר' עקיבא אומר קרקע כל שהוא חייבת בפאה ובב' וכול' ובידוי מעשר¹ ולכתוב עליה פרוזבול ולקנות עמה נכסים שאין להן אחריות היל' היא או לא. הלכתא היא ואין לוחז ממנה".

וכן הרי"ף (ב"ב מד ע"א) מצטט במפורש במשנה אף וידוי מעשרות. ז"ל: "תא שמע ר"ע אומר קרקע כל שהוא חייבת בפאה ובבכורים ובידוי המעשר ולכתוב עליה פרוזבול ולקנות עמה נכסים שאין להם אחריות".

וכן היד רמה (ב"ב כז ע"א, סי' קטז) כתב וידוי בתוך נוסח המשנה.

וכן נראה מהתיחסויותיהם של הראשונים שלפניהם היה כתוב וידוי במשנה. ולפי"ז מי אין לו קרקע פטור מוידוי מעשר.

ב. בירושלמי במסכת פאה (פ"ג ה"ז) על אותה משנה נאמר: "ר' יוסי בשם רבי יוחנן: מי שאין לו קרקע פטור מן הריאיון. רבי מנא בעי ולמה לנן (=לית אנו) אמ' מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי דכתי' מן האדמה אשר נתת לנו. רבי יוסי בי ר' בון בשם רבי יוחנן אמר שמועתה כן: מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי דכתיב מן האדמה אשר נתת לנו. רבי יוסי בשם רבי יהושע בן לוי מי שאין לו קרקע פטור מן הראיה שנאמר ולא יחמוד איש את ארצך".

עולה מן הירושלמי שמי שאין לו קרקע בא"י פטור מוידוי מעשרות. אולם זה לא היה לפניו במשנה.

וכ"כ הסמ"ג (עשין סי' קלח): "גרסינן בירושלמי דפאה (דף יז, ב) רבי יוסי בר בון בשם רבי יוחנן אומר מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי".

ג. המשנה בפאה הובאה בתלמוד בבלי (קידושין כו ע"א-כו ע"ב) ושם כתב רש"י: "ובידידי - ל"ג דאף מי שאין לו קרקע מתוודה על המעשרות ויכול לומר וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתתה

1. יש שדנו האם הבעלות על הקרקע חייבת להיות בקנין הגוף, וכפי שהסתפקו בכך האחרונים לגבי עולת ראיה (עי' מנ"ח מצ' תפח, טורי אבן חגיגה ג ע"א).

סימן לה – האם קרקע בארץ ישראל היא תנאי לוידי

בקונטרס דל"ג בוידי דאף מי שאין לו קרקע מתודה על המעשר ויכול לומר וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו ולא דמי לבכורים דבעי למימר אשר נתת לי וכן פר"י דל"ג ובידי ואלא מטעם דרש"י אלא משום דבירושלמי (דפאה פ"ג) פריך אהא מילתא גופא אמאי לא תני ובידי אלמא משמע דלא גרסינן ליה, **וגם משמע מי שאין לו קרקע מתודה כגון פירות לקוחין**.

מתבאר מתוס' שמסכים שגירסת המשנה כרש"י, אולם משמע שאינו מקבל את נימוקו של רש"י, שכן בירושלמי לא נמקו שיכול להגיד 'אשר נתת לנו' ושאלו מדוע לא נזכר במשנה בפאה וידי. ואעפ"כ פוסק כרש"י שאף על פירות לקוחין מתודה.

אבל בתוספות בבבא בתרא (כו ע"א ד"ה ובידי) כתב: "פ"י בקונטרס דלא גרסינן ובידי דלא כתיב במעשר שני (שיש) שום וידי לא מארצך ולא מאדמה אשר נתת לי אע"ג דכתיב ביה וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו (דברים כו, טו) לא שיהא לו לחלק אלא לכל ישראל **ומיהו על כרחך אין וידי בלא קרקע** דתני עלה בירושלמי אף בוידי ומכל מקום לא גרסינן ליה מדתני עלה בירושלמי מכלל דבמשנה ליתיה".

יוצא מדבריו שלא קיבל את נימוקו של רש"י אלא הלך אחר הירושלמי ופסק שמי שאין לו קרקע אינו מתודה. והובאו שניהם במראה הפנים על הירושלמי.

לנו, ולא דמי לבכורים דבעי למימר אשר נתת לי".

וכן כתב רש"י בבבא בתרא (כו ע"א): "ובידי – לא גרסינן ליה במתני' במסכת פאה דאין וידי אלא במעשר והוא אינו תלוי בקרקע".

עולה מרש"י שבמשנה בפאה אין גורסים וידי וא"כ אף מי שאין לו קרקע צריך להתוודות וידי מעשר. רש"י מוסיף טעם להשמטת וידי מהמשנה בפאה שיש הבדל בין ביכורים לוידי מעשר, שכן בביכורים מודה על פירות אדמתו בעוד שבמעשרות מודה על פירות ארץ ישראל בין שגדלו בשדותיו ובין בשדות אחרים.

בזרע יצחק (קידושין כו ע"א) כתב שבמגיד מישרים נכתב שלא כרש"י: "בא"ד וגם מי שאין לו קרקע אינו צריך להתוודות וכו' עכ"ל כצ"ל וכמו שהגיה המגיד למהר"י קארו בספר מגיד מישרים בפ' ויקהל דף ו'".

אולם לענ"ד דברי 'זרע יצחק' אינם נכונים. ז"ל המגיד מישרים²: "עוד אמר (=המגיד לר"י קארו) בפ"ק דקדושין... ובידי מוטעה הוא וצריך להגיה, וגם מי שאין לו קרקע אינו צריך להתוודות". במשפט זה בלשון המובאת מהמגיד סתירה מיניה וביה, שהרי אם וידי במשנה מוטעה וצריך למוחקו, עולה שאע"פ שאין לו קרקע צריך להתוודות, וא"כ אין מובן המשפט: 'וגם מי שאין לו קרקע צריך להתוודות'. וע"כ נראה שלא כזרע יצחק, אלא צריך להגיה: "מי שאין לו קרקע (אינו) צריך להתוודות". וא"כ המגיד מישרים מסייע לרש"י.

ד. תוספות (קידושין שם) כתב: "פ"י

2. לפי בדיקה בשתי נוסחאות.

חבל נחלתו

תליא בקרקע דאפי' חוכר מביא מעשר ואפי' לוקח מן השוק, ואע"ג דאמר' (ב"מ פ"ח א') תבואת זרעך ולא לוקח התם לא מיעט אלא בלוקח תבואה ממורחת דבמרוח תלא רחמנא אבל בלוקח שבליס ומירחן חייב במעשר".

וכן הריטב"א (ב"ב כז ע"א) מביא שהירושלמי מסייע בגירסתו לרש"י ומשמע שאף לדעתו של רש"י מצד ההלכה.

ו. הרש"ס על הירושלמי בפאה מביא את פירוש רש"י בקידושין וכותב: "ואינו כן דהא הכא תלמודא בהדיא קשי עלה דברייתא דאמאי לא תני ליה ולא משני. ואם לחשך אדם לומר דמאי דאמר הכא דכתיב ואת האדמה אשר נתת לנו שנינויא הוא לקושין דכיון דכתיב לנו ולא כתיב לי אכולהו ישראל משמע, ולעולם בין אין לו בין יש לו מתודה, הא ליתא! דהא תנן במסכת מעשר שני בפרק בתרא (ה"ה) ישראל וממזרים מתודים אבל לא גרים ולא עבדים משוחררים שאין להם חלק בארץ. ר"מ אומר אף לא כהנים ולוים שלא נטלו חלק בארץ ר' יוסי אומר יש להם ערי מקלט. ומפרש תלמודא עד כאן לא פליגי אלא דמר סבר למחלוקת ניתנו ומר סבר לבית דירה ניתנו, אבל לכו"ע אין מתודין אלא א"כ יש להן קרקע. משמע דכי כתיב ואת האדמה אשר נתת לנו אמתודין גופיהו קאי אלא ודאי כדפרשינן".

היינו, ממשנת מעשר שני בה נשנו דיני וידוי מעשר עולה במפורש שגרים ועבדים משוחררים אינם מתוודים מפני שלא נטלו חלק בארץ. ולכאורה מוכח מהמשנה גופה שלא כרש"י. אלא שהקושיה כה פשוטה שהיא מחייבת תירוצ מדוע רש"י התעלם

נראה שהרמב"ם סבר כרש"י שכן אף הוא לא הביא כלל את הדין של קרקע כמחייבת ופוטרת מוידוי מעשרות.

ה. בחידושי הרמב"ן (בבא בתרא כז ע"א) כתב: "חייבת בפאה ובבכורים ובידוי. כתב רש"י ז"ל דלא גרסינן וידוי שאין וידוי אלא במעשר והוא אינו תלוי בקרקע שאפילו מי שאין לו קרקע מעשר פירותיו ומתודה עליהן, והא דאמרינן תבואת זרעך ולא לוקח בשלקח פירות ממורחין עסקינן, דאם אינן ממורחין חייב במעשר דבמרוח תלה רחמנא כמו שפירשתי בפרק הפועלים, ועוד דמכל מקום חוכר חייב במעשר לדברי הכל כדתנן יש בתרומה ובמעשר מה שאין בבכורים וכו', ונהגים באריסין ובחכירות ובסיקריקון ובגזלן וכו' בפ' שני דמסכת בכורים... ושמעתי דבירושלמי במסכת פאה (פ"ג ה"ז) גרסינן רבי מנא בעי ולמה לינן אמרין מי שאין לו קרקע פטור מן הידוי דכתיב ואת האדמה אשר נתת לנו, רבי יוסי בר רבי בון בשם רבי יוחנן אמר מן שמועתא כן מי שאין לו קרקע פטור מן הידוי פירוש שאינו מתודה על מעשרו לפי שאין יכול לומר ואת האדמה אשר נתת לנו. ומיהו זה מוכיח דלא גרסינן ליה במתניתין כדברי רש"י ז"ל ולא מטעמיה".

כאמור הרמב"ן סובר כתוס' ומוכיח שבגירסת המשנה אין לגרוס וידוי אע"פ שמהירושלמי מוכח שניתן לגורסו ופוסק שלא כרש"י, ועל כן מי שאין לו קרקע פטור מוידוי.

מהרשב"א (ב"ב כז ע"א) משמע שמצדד כרש"י. וז"ל: "קרקע כל שהוא חייב בפאה וביכורים ובידוי, פרש"י ז"ל דלא גרסינן וידוי לפי שאין וידוי אלא במעשר ומעשר לא

סימן לה — האם קרקע בארץ ישראל היא תנאי לוידי

מהמשנה ולא הביאה כראיה נגד שיטתו³. התשובה לשאלה נמצאת בדברי הרשב"ם.

הרשב"ם (ב"ב קנ ע"א) מסייע לזקנו רש"י וז"ל: "ובידי לא גרסי' בסדר המשנה דבשלמא גבי פאה פאת שדך כתיב קרקע כל שהוא, גבי בכורים כתיב ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי, ולכתוב עליה פרוזבול הכי תקון רבנן אם יש לו ללוה קרקע כותבין פרוזבול למלוה לגבות חובו בשביעית, דדמי כמאן דאית ליה משכון דמקרקעי דלוה משתעבד ליה וגבי משכון לא משמטא שביעית דלא קרינא ביה לא יגוש הואיל ואית ליה משכון ולא רצו בית דין לעקור תקנת שביעית מן התורה. ולקנות עמהן נכסים שאין להם אחריות מקראי

נפקא לן בקדושין. אלא וידי מעשר אנ"ג דכתיב ביה (דברים כו) השקיפה ממעון קדשך וגו' ואת האדמה אשר נתתה לנו [וגר'] אפי' אין לו קרקע יתוודה דהאי לנו אכל ישראל קאי כדתנן במסכת מעשר שני (פ"ה מ"ד) מכאן אמרו ישראל ומזורים מתוודין אבל לא גרים ועבדים משוחררים שאין להם חלק בארץ אלמא אפילו אין לו קרקע אלא שיהא ראוי הוא ואבותיו ליטול חלק בארץ".

היינו הרשב"ם מבחין שכל הנשנים במשנה בפאה צריך שיהיה להם קרקע כלשהי בפועל, ועל כך טוענים רש"י והרשב"ם שאי היות קרקע בידו אינה מונעת את הוידי. לעומת זאת המשנה במעשר שני מדברת על אלה שאינם יכולים לומר את הוידי מפני שאינם

3. בספרי (דברים פ"א) כתוב: "אתה והלוי והגר אשר בקרבך, מיכן אמרו ישראל ממזרים מתוודים אבל לא גרים ועבדים משוחררים שאין להם חלק בארץ". הפסוק המצוטט בראש הדרשה לקוח ממקרא ביכורים. לעומת זאת במדרש תנאים לדברים (פרק כו) נאמר כמשנה בסוף מע"ש: "כאשר נשבעת לאבותינו מיכן אמרו ישראל וממזרים מתוודים אבל לא גרים ולא עבדים משוחררים שאין להן חלק בארץ. ר' מאיר אומר אף לא כהנים ולויים שלא נטלו חלק בארץ, ר' יוסי אומר יש להן ערי מגרש". ובפסיקתא זוטרתא (לקח טוב, דברים פ"א תבא מו ע"ב) כתוב: "אתה והלוי והגר אשר בקרבך. מיכן אמרו ישראל ממזרין (מותרין) אבל לא גרים ועבדים משוחררין שאין להם חלק בארץ" היינו כבספרי על פסוק ממקרא ביכורים. ובילק"ש (רמז תתקלח) כתוב אותו מדרש המבחין בין ממזרים לבין גרים הן במקרא ביכורים והן בוידי מעשרות.

במחשבה ראשונה חשבתי שנוסח הספרי והפסיקתא זוטרתא צודק, והנוסח הנ"ל מתייחס רק למקרא ביכורים אבל בוידי אף גרים ומשוחררים מתוודים. ואולי לפני רש"י לא היתה משנה זו והיא השתרבבה בטעות ממקרא ביכורים. אולם בריש מסכת ביכורים מפורש שיש שמביאים ואינם קורים משום שאף אם אדמתם גידלה, לא קבלו חלק בחלוקת הארץ כגון נשים וגרים (ביכורים פ"א מ"ד, מ"ה). וא"כ החלוקה בין ישראל וממזרים לגרים ומשוחררים שייכת במקורה לוידי ונדרשה ע"י הספרי והפסיקתא זוטרתא אף על ביכורים, או שכיון שוידי מופיע בתורה מיד אחר מקרא ביכורים נפל הפסוק של וידי והוכנס הפסוק של ביכורים. עכ"פ מדרש זה יכול להיאמר הן לגבי מקרא ביכורים והן לגבי וידי מעשרות. אלא שבמקרא ביכורים הם כלל אינם קוראים אלא מביאים ללא קריאה ורק כאשר הביכורים מאדמתם, ואילו לגבי וידי מעשרות ע"י להלן שלפי רש"י מי שמצד יחוסו הוא מישראל ולא מהמצטרפים ע"י גיור אף שאין לו קרקע אם נתן תרומות ומעשרות מפירות שקנה מתוודה עליהם.

חבל נחלתו

פלוגתא דאמוראי. וכן כתב הרא"ש בפירושו לפאה. כיון שהדברים כתובים במפורש ברשב"ם ורמזים ברש"י, צריך לעיין בדברי הרש"ס כיצד הוא מקשה על הראשונים דבר שאינו שייך כלל לדבריהם וצ"ע.

מסקנה

נראה להלכה כי אף מי שאין לו קרקע והפריש תרו"מ מפירות שקנה – חייב בוידוי מעשרות. וכש"כ בימינו שזהו רק זכר לוידוי מן הראוי שיתוודה.

מצאצאי נוחלי הארץ, ועל כן אינם יכולים לומר: "האדמה אשר נתתה לנו". משמע שחוסר בעלות על קרקע בפועל אינו מפריע, אבל אי-השתייכות לנוחלי הארץ מונעת את אמירת הוידוי. ועל כן נשים או כהנים ולויים יכולים להתוודות אבל גרים ועבדים משוחררים אינם יכולים להתוודות⁴. הבעלות על קרקע אליה מתייחסים רש"י והרשב"ם וכן הקרקע אליה מתייחס הירושלמי היא בעלות בפועל ולא מצאצאי נוחלי הארץ. הר"ש משאנץ (פאה פ"ג מ"ז) הביא את דברי הרשב"ם וכתב שבירושלמי היא

סימן לו

האם יש חובת וידוי מעשרות על כל אחד

א. העמדת השאלה

וביעור מעשרות וכל המתנות הן רק עיכוב לוידוי במידה ולא נתנו, וא"כ אף מי שאין לו קרקע ואין לו יבולים, מהם צריך להפריש תרו"מ ושאר מתנות – חייב להתוודות. או שאין זו מצוה חיובית כללית על כל יחיד מהציבור, אלא מצוה המסיימת את מערכת המתנות ממצוות התלויות בארץ, ומי שיש לו פירות

אדם הקונה פירות וירקות בחנות שיש בה השגחה על הפרשת תרומות ומעשרות, האם חייב בוידוי מעשר¹? נראה שהנקודה העיקרית הטעונה בירור היא: האם מצות וידוי מעשרות היא מצוה חיובית כלולב ושופר שכל אדם מישראל חייב בהן בהגיע עיתן,

4. מכאן קושיא לטורי אבן (ריש חגיגה) ועוד אחרונים שדנו בהיכי תמצי שעבדים משוחררים יהיה להם קרקע ומחוייבים מצד זה לעלות לרגל. והלא ראיון הושווה בירושלמי לוידוי מעשרות ששניהם הושטמו מהמשנה אע"פ שמתחייב בהם רק אם יש לו קרקע. והם חפשו מצב שתהיה בידי קרקע שלא תצא ביובל, והלא הירושלמי אינו דורש זאת, אלא רק קרקע בפועל – כן עולה מההשוואה לראיה וצ"ע.

1. הדיון מצטמצם בחיוב האישי ומתעלם במכוון משאר העיכובים הכלליים מצד עצם חיוב הפרשת תרו"מ בימינו ואמירה בפני הבית וכד'.